

H.Haluk ERDEM*

Nermi Uygur'da Kültür ve Teknik İlişkisi**

zet

Bu alışma Nermi Uygur düşüncesinin temel sorunlarına –insan, kültür, teknik– yönelmektedir. Kültür kavramı Nermi Uygur felsefesinin hareket noktasıdır. Teknik, doğrudan doğruya kültür kavramıyla bağlantılıdır. “Homo faber” olarak insan, kültürle birlikte insanlaşmaktadır. Uygur’a göre insan hem kendisi hem de başkalarının sorumluluğunu taşıyan bir varlıktır. Teknik, insanın hizmetinde olmalıdır ve ara olarak kullanılmalıdır. Teknik insanı korumayı ama edinmelidir.

Anahtar Szckler

Nermi Uygur, Teknik, İnsan, Kültür, Toplum, Felsefe.

Der Zusammenhang von Kultur und Technik bei Nermi Uygur

Zusammenfassung

Diese Arbeit richtet ihre Grundragen –Mensch, Kultur, Technik– an das Denken von Nermi Uygur. Der Kulturbegriff ist Ausgangspunkt in der Philosophie von Karl Jaspers. Techniks-begriff ist unmittelbar mit dem Kulturbegriff verknüpft. Der Mensch als “homo faber” wird zum Menschen über die Kultur. Der Mensch traegt die Verantwortung für sich und den anderen. Die Technik soll im Dienst des Menschen stehen und darf nur als Mittel behandelt werden. Die Technik muss die Wahrung des Menschen zum Ziel haben.

Schlüsselwörter

Nermi Uygur, Technik, Mensch, Gesellschaft, Philosophie.

---

* Gazi niversitesi Gazi Eğitim Fakltesi Felsefe Grubu Eđitimi Anabilim Dalı Ođretim yesi.

** Bu metnin bir blm 8- 11 Eyll 2009 tarihleri arasında dzenlenen Mantık, Matematik ve Felsefe VII. Ulusal Sempozyumu’nda “Nermi Uygur Dřncesinde Toplum, Bilim ve Teknoloji” başlığıyla bildiri olarak sunulmuştur. Bildiri, daha sonra gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve başlı başına makale haline gelmiştir.

“Önemli olan: tekniğin insanla uyumlanması, insana yaraşan bir kültür içinde uyumlanması(...) Tekniğin tüm sorunları çözdüğü dünya, tekniği bulup uygulayan değil mi ki insan kendisi, gerçekten *insanın* dünyası olurdu, *insan dünyası* olurdu böyle bir dünya.”

Nermi UYGUR

Giriş

Türk felsefesinin önde gelen adlarından biri hiç kuşkusuz, 2005 yılında kaybettiğimiz Nermi Uygur'dur. Anlamların odağında insanı görüp felsefesini insanın başarılarıyla besleyen, Türkçe'nin felsefe dili olarak gelişmesine önemli katkılar yapan Uygur, özellikle kültür ve dil gibi felsefenin temel sorunlarını çalışmalarının merkezine almıştır. Nermi Uygur 1925 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nin Latince Bölümü'nü, daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 1952 yılında, kültür bilimlerinin varlık yapısı ve yöntemine dayalı bir doktora teziyle felsefe doktoru oldu. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi felsefe profesörlüğüne getirildi. 2005 yılında kaybettiğimiz Uygur, Türk Dil Kurumu, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Edebiyatçılar Derneği, Türkiye Bilimler Akademisi, Türkiye Yayıncılar Birliği ve Vedat Günyol ödüllerini kazanmıştır. Yapıtları şunlardır: *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu* (1958), *Dilin Gücü* (1962), *Felsefenin Çağrısı* (1962), *Dünya Görüşü* (1963), *İnsan Açısından Edebiyat* (1965), *Güneşle* (1969), *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları* (1974), *Kuram-Eylem Bağlamı* (1975), *Dil Yönünden Fizik Felsefesi* (1979), *Yaşama Felsefesi* (1981), *Kültür Kuramı* (1984), *Bunalımdan Yaşama Kültürü* (1989), *Çağdaş Ortamda Teknik* (1989), *İçerisiyle Batı'nın Kültür Dünyası* (1992), *Tadı Damağımda* (1995), *Başka-Sevgisi* (1996), *Salkımlar* (1998), *Dipten Gelen* (1999), *Denemeli Denemesiz* (1999), *İçimin Sesi* (2001), *Eşekler, İkindiler, Yetişimler* (2003). (Kaynardağ, 121-174).

Türk Felsefesinin Boyutları adlı kitabında Uygur felsefe anlayışını, gelecekte felsefeden beklediği boyutu özetleyen şu cümlelere yer verir: “Belli bir tek felsefe tanımının ya da birkaç tanımı toparlayan bileşik bir tanımın kölesi olmayalım; felsefeyi darlaştırmayalım; felsefeyi yeniliklere açık tutalım; felsefeyi ileriki olanaklara kapamayalım (...) “Şöyle olsaydı, böyle olurdu”, “şöyle yapılsaydı, böyle olmazdı” diye üzüldüğümüzle, “şu şunu dedi ama yanlış”, “bu bunu dedi ama doğru değil” çeşidinden dalaşmalarla, akla gelen her yetersizliği bir çırpıda gidereceğini sanan iri öğütlerle alış verişim yok. Varlığımın anlamını ören çizgilerden iki temel çizginin birleşimini, Türkiye’de felsefeyi: boş övünmedense gerektiğinde eksik bildirerek, yersiz suçlamadansa gerektiğinde yapıcı ödevler göstererek, bugünden geleceğe doğru uzanan boyutlarıyla çözümleneceğim.” (Uygur, 2002, 19).

Uygur’un konumuzla ilgisinde önemli yanı, düşünürlerin genellikle teknikten az söz etmelerine rağmen, onun başlı başına bu konuyu ele alması ve sorgulamasıdır. Tekniği kültürün bir parçası olarak sayan ve insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden birinin teknik olduğunu kabul eden Uygur bu problemi felsefenin konusu haline getirmiştir.

Teknik, İnsan ve Kültür

Kendi deyimiyle günümüzde, kendi ülkesi üzerinde her düşünen sorumlu kişi, en başta toplumbilimci, devlet adamı, gazeteci, tarihçi, filozof, “yeryüzünde teknikteki yerimiz ne?” sorusunu sormak ve kendini bulmak isteyen her insan, kendini teknikten soyutlamak yerine, kendini ve çevresini teknikle birlikte anlamının yollarını bulmak durumundadır. Uygur’a göre yirminci yüzyıla başlayan çağın “uzay çağı”, “atom çağı”, “teknik çağı” adlarını verenlerin ortak yönü “madde varlığını bilme işinde yirminci yüzyılın gerçekleştirdiği çığır açan başarısıdır. (...) Bu yüzyılda çok şeyin başı da teknik”. (Uygur, 1994, 81). Oysa içinde teknik kavramının da yer aldığı pek çok araştırma alanında tanım bulanıklıklarıyla karşılaşmaktayız. Onda teknik yalnızca nesnelerin yapımıyla sınırlı bir içerik taşımaz; aynı zamanda *kişisel-toplumsal* bir alan içinde değerlendirilir. İnsan artık yalnızca düşünen, akıl sahibi varlık olarak yani *homo sapiens* değil, aynı zamanda alet yapan, teknik ortaya koyan bir varlık yani *homo faber* olarak nitelendirilmektedir. Bu noktada Uygur, Bergson’un “her çeşit kurumdan silkinbilseydik de kendi türümüzü tanımlarken tarih ile tarih öncesinin insan ve zekâya özgü değişmez belirlenim diye gösterdiği şeye bel bağlasaydık, insanı, belki de, *homo sapiens*, *düşünen insan* diye değil, ‘(alet) yapan insan’, *homofaber diye tanımlayacaktık*” sözüne dikkati çeker ve şunları söyler: “Gerçekten de, evrimde, insanı hayvandan ayıran en belirgin şey, insan-yapısı teknik nesnedir,-başka türlü dendiğinde, yapıcının “insan” diye nitelenmesini gerektiren, teknik nesnedir. Hayvanlar dünyasındaki olanca evrimiyle doğa, ortaya koyduğu her şeyi, bir organ olarak, organizmanın bir parçası dolayısıyla da organizmanın organizmaya organca katkısı diye oluşturulur. Böylece doğa doğal çarelerle kendi kendisine yardım eder. İnsan dünyasındaysa doğal çareler yetersiz kalır; doğal çarelere kalsaydı, insan insan olmazdı. Çarelere gereği yok mu onun, var. Çareye gerek duymasaydı Tanrı olurdu insan. Düpedüz doğa ile tam güçlü Tanrı arasında bir yerlerde onun yeri; var oluşuna ancak kendi yapıp etmeleriyle, kendi ortaya koyduğu şeylerle çareler getiren bir varlık insan. İşte bu çareler teknik nesnelere ile bu nesnelere aşan yönleriyle teknik. Doğayı aşan bir yapaylığı bulup buluşturmasıyla kendi oluyor insan. Başka türlü dile getirelim: İnsan teknik ile insan.” (Uygur, 1989, 61- 62).

Vurgulanması gereken bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Teknik ve teknoloji terimleri anlamdaş yönler içermekle birlikte, teknolojinin sanayileşmiş bir toplumda ortaya çıkan, gelişmiş, sistemleşmiş, karmaşıklaşmış teknik faaliyetlerin tümünü içerdiği söylenebilir. Teknik ile teknoloji arasında bir derece farkı vardır ve teknolojiye aynı zamanda “modern teknik” de denilebilir. (Özlem, 2002, 111). Köken olarak Eski Yunanca Techne (τεχνη) sözcüğünden gelen teknik (İnam, 2005, 77- 134; Özlem, 2002, 109- 121), “beceri”- el becerisi değil- “kullanım”, “başarma”, “bulup buluşturma gücü” anlamlarına gelmektedir. Bütün bu anlam içeriklerinden anlıyoruz ki, teknik sözcüğü “insana bağlı”, “insandan kaynaklanan, insan olmadan tasarlanamayan yapabilirlikleri” anlatmaktadır. (Uygur, 1989, 36). Uygur’daki teknik üzerine felsefi düşünüş, tekniği insanın değeriyle ilişkisinde ele almaktadır. Her çağın kendi yanında bir yoğunlukla, tekniğin damgasını taşıdığını dile getiren Uygur, çağımızın her şeyden önce teknikteki gelişmeler çağı olduğunu da öne sürmektedir. Ana rahmine düşüşten başlayıp ölüm arasında geçirilen bütün bir süreçte teknik “varlığımızın temel gerçekliklerinden biri” haline gelmiştir. Uygur tekniğe, özelliklerinden hareketle betimsel bir deneme anlayışıyla yaklaşır ve yöntem olarak fenomenolojiyi kullanır.

(Çotuksöken, 1995; Çotuksöken, 2000). Onun bu konuya yaklaşırken yaptığı ilk iş, tekniğin insan için doğumdan itibaren başladığını ve vazgeçilmezliğini vurgulamaktır: “Tekniğin örüp örgülediği bir dünyada yaşıyoruz hepimiz. (...) Evde, işte, sokakta, kentte, kırdan, nereye gidersek gidelim, ne yaparsak yapalım hep teknikle birlikteyiz, her yanımız teknik, tekniğin içindeyiz, onsuz olmadığımız yer zaman tasarlamak olanaksız gibi bir şey. (...) Kimin kimden ayrıcalığı var ki: teknik gemisindeyiz hepimiz; yaşamak, bu gemide koşuşturup durmak. (...) Bizi biz yapan belli başlı varlık tabanlarından biri günümüzde teknik. (...) Yaşamı yaşam kılan tüm önemli olaylara ilişkin beğenilerimiz, kuşkularımız, korkularımız, güvenlerimiz, bağlanışlarımız, dönüp dolaşıp teknikle örülü. Doğumdan ölüme teknikle yoğrulmuş bir ortam bizim yaşama ortamımız”. (Uygur, 1989, 14, 17, 20- 21). Nermi Uygur teknik nesnelere doğanın değil kültürün parçası olarak görmekle, kültür ve uygarlık arasında yapay bir ayrım gören bakış açılarından sıyrılmaktadır. Bu noktada Ziya Gökalp’in ve bazı düşünce çevrelerinin tekniği kültürden değil uygarlık alanından saydıklarını hatırlayabiliriz. Tekniğin kültüre karşıt hatta düşman bir şey olduğunu düşünenlere bile rastlamaktayız. Uygur’a göre “uygarlık ve kültür birliği” parçalanamazdır. Gereksiz yere sözcüklere takılıp kalmanın, yapay ayrımlarla kafa karıştırmanın bir gereği yoktur. “Kültür uygarlıktır, uygarlık kültürdür”. (Uygur, 2006a, 93). Her teknik nesne, kültür varlığının bir ögesidir. Tekniği kültürden, kültürel teknikten ayrı düşünmek bilim ile tekniği birbirinden koparmaya yeltenmek gibi gerçeğe aykırı bir yaklaşımdır. Teknik nesnelere kültür açısından anlamca varlık kazanmaktadır. (Uygur, 2006a, 48). Tekniğin kültürle doğrudan bağı ortaya konmuşken Uygur’un kültürden ne anladığını da açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Kültür kavramını inceleyenler, onun iki binden fazla tanımla olduğunu düşünse de, Uygur’un dile getirdikleri önemli bir belirlemeyi içermektedir: “Kuşbakışı bir yaklaşımla, “kültür” insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse kültür deyimiyle insan dünyasını taşıyan yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. (...) İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşimlere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün “manevi” ve “maddesel” yapıt ve ürünlere kültür denir” (Uygur, 2006b, 17).

Kültürü, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya kurma olarak anlayınca, tekniğin neden kültürün ayrılmaz bir ögesi olduğu da daha iyi anlaşılıyor. İnsanı hayvandan ayıran en başta gelen var olma koşulu, her şeyden önce onun bir kültür varlığı olmasıdır. İnsan ancak kültür var oldukça insan olabilmektedir. “İnsan yalnızca doğayla insan olabilseydi, kültüre ne gerek vardı” der Uygur (Uygur, 2006a).

İnsanın bilim-teknik bağı sevgi ile yakından ilişkilidir. Savaşta insanın ölümünde ve sevgi yok edici durumunda baş etken bilim-teknik olsa da doğrudan doğruya bilim ve tekniğe bir yüzkarası gözüyle bakılamaz. “Ne iyi ne kötü bir kültür alanı” olan bilim-teknikle uğraşanlar araştırma ürünlerini tüm insanlığın yararına sunmuşlardır. Bilim-teknik insan-dünya sevgisiyle beslenen kişilerin emek, özveri ve yaratılarıyla oluşmaktadır. Bilim-teknik, bilim-teknik araçlarından ayıran Uygur sevgi-bilim-teknik ilişkisi hakkında şunları dile getirmektedir: “Galilei’ler, Newton’lar, Maxwell’ler, Edison’lar, Curie’ler, Pasteur’lar, Einstein’lar bilim-teknik dehaları oldukları kadar, anlayanın anlayışı oranında, *sevgi devrimcileridir* de. Ben- biz bağına bağlı olarak fıskıran

kıskançlık ve düşmanlığın kotardığı çifte ölçeklerin *ötesinde* çiçeklenir bilim-teknik. Arkasını bilim ile tekniğe dayayıp savaş, ezme, sömürü, soykırım kusan araçlar, düpedüz bilim-teknik değil, bilim teknik *araçları* (...) Hangi nedenle olursa olsun, sevgisiz insanların, sevgi dağarcığı dapdaracak düzeydeki insanların elinde kötünün kötüsü niteliklere bürünen başarılı bilim-teknik ürünleri, bu yüzden özyapısıyla tümünden kötü olamaz.” (Uygur, 2001, 59).

Bilim-Teknik İlişkisi ve Tekniğin Yarattığı Bunalımlar

Kültür ortamı içinde tekniğin kavranmasının önemli bir yolu bilimden geçmektedir. Bilim ve teknik ilişkisini doğru anlamamanın önemli bir yolu onları birbirinden ayırmamaktır. Yaygın olan bir kabul, tekniğin bilime dayandığı, bilimin temelde tekniğin bir uygulaması olduğu şeklindedir. Bu görüş yanlış olmasa da eksiktir. Bilim ve teknik arasında yalnızca bilimden tekniğe doğru bir ilişki söz konusu değildir. Bilim önce, teknik sonra yaklaşımı hiçbir şekilde gerçekliğe uymamaktadır. Uygur'a göre bilim olmadan teknik olur. Taşı yontup kesici bir alete dönüştüren insanların daha önce bilimleri olduğunu öne sürmek doğru değildir. Ancak gelişmiş tekniklerin, kullanıldığı gibi teknolojilerin ortaya çıkması için bilinçlerin belli bir düzeye erişmiş olması kaçınılmaz bir koşul olarak görünmektedir. Teknoloji bugün bilimin bir meyvesidir. Ancak teknolojinin de bilimi geliştirdiği görülmelidir. Örneğin teleskop ve mikroskop olmadan fizik ve biyolojiyi düşünmek artık olası değildir. Fizik, teknik araç ve gereçlerle iç içedir, teknik fiziğin her yerine sinmiştir. (Uygur, 1985, 148). En yerinde yaklaşım bilim ile tekniği birbirinden ayırmamaktadır. Bilim ve teknoloji ilişkisini en iyi anlatan bölümlerden birisini Uygur'un kendi söylediklerinden dinleyelim: “(...) Evlerde, sokaklardaki elektrik lambaları, mumların geliştirilmiş diye yorumlanır, nitekim Türkçede 100 mumluk 200 mumluk ampullerden söz edilir; saatte rahatlıkla 100- 200 km yapan binek otomobillerine, atlı arabaların ilerlemiş bir aşaması gözüyle bakılır, motorları beygir gücüyle nitelemek bunun bir kalıntısı nitekim. Oysa teknik evrendeki anlam-yeri bakımından, mumla elektrik, atla otomobil arasında nitelikçe nesnel bir geçiş yok. Kabasından söylendikte: elektrik mumun sonucu, otomobil atla arabanın sonucu değil. Mumla elektrik, atla otomobil arasında nesnel bir kesinti var. Mum elektriğe, at arabaya götürmez teknikçe. Elektrik lambalarının gerçekleşmesinde ortaya konan biliş ve buluşlarda, matematiksel, fiziksel, kimyasal, optik, otomatik kuram ve becerilerin, dolayısıyla kuşaklar boyunca çalışmalarla kotarılmış başarıların ürünü yatmakta”. (Uygur, 1989, 41). Uygur'un teknik sorgulaması yaptığı temel yapıtında geçen çağdaş ortam teknik dünyayla çevrilmiş bir ortamdır ve bu ortam her yanıyla bilimsel araştırmalara dayanan bir teknik evrenle söz konusudur. Teknik nesnelere gereken yerde ve sayıda olduğu sürece doğa ve teknik arasında uyumlu bir ilişkiden söz edilebilir. Ancak gereğinden fazla teknik nesnenin ortaya çıkması, bu nesnelere kendilerine yer açmak için doğayı zorlaması anlamına gelir. Bu durum günümüzde denizlerin kirlenmesi, betonlaşma, çarpık kentleşme, sanayi artıkları, Atom santrallerindeki sızıntılar, ozon tabasındaki deliğin büyümesi, ormanların ölmesi, asit yağmurları gibi sorunlara yol açmaktadır. Anamaddeler, yani Sokrates öncesi düşünürlerin dile getirdiği “arkheler, başlangıçlar” bunalımı oluşmuştur. (Uygur, 1989, 46, 94, 103, 106). Böylesi olumsuz durumlarda teknik ve doğa arasında bir uyumdan değil; tekniğin doğayı zorlamasından ve doğal dengeyi bozmasından söz edilebilir.

Görülüyor ki teknik, gündelik hayatı kolaylaştırmak gibi önemli bir özelliğin yanında olumsuz özellik de içermektedir. Tekniğin doğayı bozucu etkisi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Tasarım ve üretim aşamalarında, üzerinde dikkatle düşünülmediği takdirde, teknik nesnelere, önüne geçilemeyecek zararlara yol açabilirler. Doğal yıkım bir yana belki de filmlerde gördüğümüz bazı sahneler gerçeğe dönüşebilir. Alex Proyas'ın yönettiği "Ben Robot" adlı filmde 2030'ların dünyasından bahsedilmektedir. İnsanların günlük işlerini kolaylaştırmak için ürettikleri robotlar neredeyse doğal hayatın bir parçası haline gelmişlerdir. Bu, öyle bir dereceye varmıştır ki robotlar devrim gerçekleştirerek insanlar üzerinde egemenlik kurmaya kalkışmışlardır. İnsan kendi yarattığı tekniğin kölesi olmakla karşı karşıya kalmıştır. Günümüz gerçekliğinden uzak görülmekle beraber üzerinde düşünülmesi gereken bir örnektir.

Nermi Uygur bilim ve tekniğin yarattığı sorunları *Bunalımdan Yaşama Kültürü* başlıklı yapıtında "bunalım" olarak adlandırır. Ortaya çıkan bunalımlar genellikle "yan etki" diye adlandırılan sonuçlardır. Endüstri atıkları, ruhsal-toplumsal gerginliklerin neden olduğu çöküntüler, bilim ve tekniğin bazı uygulamaları, insanı korkunç bir ortamda tedirginliklere salan biçimde yaşamaya zorunlu kılmaktadır. Dayanılmaz boyutlara ulaşan bu yan etkilere karşı toplum-kültür-yönetim sorumluları tüm güçlerini yoğunlaştırıp, bilgi, istenç ve özverileriyle yapılabilecek olanı yapmak durumundadırlar. Bilim ve tekniğin bu konuda üzerine aldığı görev konusunda Uygur şunları söyler: "Burada iyi akıllı devlet yönetimi yanında, bilim-tekniğin kendisine de önemli görevler düştüğü meydanda. Öyle ki, bilim-tekniğin araştırma ve uygulamalarında gündemin en başında gelen uğraş, yine bu araştırma ve uygulamaların getirdiği bunalımları önlemek ya da kötü yan etkileri azaltmak olmalıdır." (Uygur, 2006c, 251).

Teknik-Toplum İlişkisi ve Sorumluluk

Tekniği ürün olarak ortaya koyan da, bu ürünü ortaya çıkarmak için emek veren de insandır; dolayısıyla tekniğin ürün, emek ve toplum açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanın emek vererek ortaya koyduğu ürünler insana zarar vermemelidir. "Ürünün insana karşı olmaması" ilkesi dikkatle uygulanmalıdır. Teknik ürünler insanca yaşamının buyruğunda oldukları sürece sağlıklı toplum yapısı da korunmuş olacaktır. Teknik nesneyi anlamamızı sağlayan önemli özelliklerden birisi, onların tek tek şeylermiş gibi algılanmamaları gerektiğidir. Teknik nesnelere birbirinden farklı somut varlıklarmış gibi görünseler de onlar aslında birbirleriyle ilişki içerisindedirler. Teknik nesnelere "teknik evrenin" bir parçası gözüyle bakılmalıdır ki, bu teknik evren çağdan çağa, toplumdaki topluma değişiklik göstermektedir. Yeni yeni teknik ürünler toplum yaşamına yeni yeni olanaklar, özelemler ve gereksinimler getirmiştir. Komşuluk, oyun, gezme, göç, iş düzeni gibi farklı eylem ve etkinlikler teknikte değişik kılıklara bürünmüştür. Televizyon, oyuncaklar, yol ve ulaşım araçlarındaki kolaylıklar toplumsal ilişkiler üzerinde rol oynamaktadır. (Uygur, 1989, 75). Tekniğin toplum örgütlenmesi, yönetim ve devletle sıkı ilişkisi konusunda Nermi Uygur şu saptamalarda bulunmaktadır: "Teknik toplum örgütlenmesi, devlet ve yönetimle sıkı ilişki içindedir. Teknik yönetim bağlarıyla hem belirlenir, hem de bu bağlara damgasını vurur. Devlet biçimi, anayasası, ilgili yasaların çıkarılması ve uygulanışı, teknik etkenlerle çok yönlü bir alışveriş içindedir. Devletin başta bütçesi

olmak üzere tüm düzenlenişi, görevleri bir bakıma, teknik-topluma katabileceklerini dengeleme doğrultusunda yönlendirilir". (Uygur, 1989, 71).

Teknik ürünleri toplumsal adalet ortamında yeterli üretmek, adaletle dağıtmak ve gerektiği gibi kullanmak konusunda yönetim-toplum bağının insanca kurulması gerekmektedir. Teknik nesnenin toplumsal yönüyle ilişkili başka bir yönünü anlatırken Nermi Uygur bir belirlemede bulunur: "teknik nesnenin öncesi ve sonrası". Uygur tekniği tam olarak anlayabilmek için tekniğin hem nesne olmadan öncesinin hem de nesne olduktan sonrasının incelenmesi gerektiği görüşündedir. Teknik nesnenin öncesi nesne denemeyecek bazı temellere dayanmaktadır ki bu bize doğrudan insanı göstermektedir. Bir teknik nesnenin ortaya çıkışını sağlayan "insanı insan kılan dürtüleri, itkileri, güdeleri, istekleriyle insanın tasarlayan, düşünen, kotaran becerme yetileridir". (Uygur, 1989, 59- 60). Bu insana özgü durumlar tekniğin nesne olarak ortaya çıkması için adeta zorunluluktur. Teknik nesnenin sonrası, üretimin toplumsal ortamdaki dağılımına işaret etmektedir. Tekniğin toplumsal alanla ilişkisi, tekniğin ekonomi, hukuk, eğitim, din, dil, ahlak ve sanatla ilişkisini de gündeme getirmektedir. Bütün bu alanların birbirleriyle ilişkisini tek tek anlatmadan bir şeyler söylemek yerinde olur. Günümüzde teknikten geçmeden oluşan bir şey neredeyse yok gibidir. Giyim-kuşam, yeme-içme, sağlık, ulaşım, iletişim gibi ihtiyacı duyduğumuz her şey teknik bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan gereksinimlerinin, üretilen hizmet ve mallarla giderilmesi olan ekonomi teknikle bağlantılıdır. Bilgisayarın ve internetin hayatımızda yer etmesiyle hukuk alanında bilişim suçları da ortaya çıkmaktadır. Yeni teknolojiler kendilerine uygun yasaları, uygulamaları, yaptırımları da beraberinde getirmektedir. Teknik araç ve gereçler eğitim ve öğretim ortamını etkiler hale gelmiştir. Teknikle ilgisiz hatta tekniğe karşı olduğu zaman zaman düşünülen din teknikle birlikte yoğrulur. Dini törenler ve kitapların basımını sağlayan matbaa bir teknik nesnedir. Teknik kendini, kültürün hem aktarıcısı hem de ögesi konumunda olan dilde de gösterir. Her teknik nesne toplumda kendine yer açtığı gibi o toplumun dilinde de kendine yer açmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte teknoloji alanındaki kavramların yeri genişlemiştir.

"Kişisel ve toplumsal alanda teknik aynı zamanda sorumlulukla da bağlantılı bir kavramdır. Hayatımızı bu denli kuşatan teknikten kim, kime karşı, neden, ne kadar ve nasıl sorumludur? Teknikten yalnızca teknik nesnelere yaratan mühendisler değil, bütün bir insanlık birbirine ve gelecek kuşaklara karşı sorumludur. Teknik insanın özüne dahildir ve insanı insan yapan özellik taşımaktadır. Öyleyse insan kendi özüne, başkasına, doğaya, evrene karşı teknikten sorumludur. Uygur'a göre teknik yapıp etmelere insan bu sorumluluğun bilincinde olarak yönelmelidir. Teknik karşısında her insan elbette aynı oranda sorumlu değildir. Şüphesiz bir teknik nesneyi üretenle onu dağıtan, kullanan arasında farklı sorumluluklar söz konusudur. İnsan teknikten nasıl sorumludur? İnsan teknikten eylemlerinden ötürü sorumludur. Bu yönüyle teknik sorumluluk, teknikle ilişkili, ancak tekniği aşan, ahlakla bütünleşen bir sorumluluktur. Alkollü araba kullanarak başkalarına zarar vermek, elektrik kesintisi nedeniyle yoğun bakım ünitelerinde ölen insanlar teknik-ahlak ilişkisinin ve sorumluluğun somut örnekleridir. Teknik bu bağlamda iki yüzü keskin bıçak gibi kullanışa bağlı olarak özgürlük anlamına geldiği gibi kölelik anlamına da gelebilmektedir. Uygur'a göre tekniği sorumluluk çerçevesinde insan için geliştiren yönetim biçimi

demokrasidir. Önemli olan tekniğin teknik olarak başarılı olması değil, tekniğin insan yaşamı için başarılı olmasıdır” (Uygur, 1989, 115).

Sonuç ve Tartışma

İnsanın en büyük başarılarından biri teknik yaratmış olmasıdır. Bu sayede kendisinin, doğanın ve evrenin gizlerini çözebilme uğraşısı tüm sınırlılıklara rağmen başarıyla sürmektedir. Yaşadığı dünyayı ve evreni anlama-bilme merakı insana şaşkınlık verecek boyutlarda yeni teknik gelişmelerin kapısını açmıştır. İnsanın tekniğe tümüyle sırt dönmesi ya da tekniğin kölesi olması doğru bir tutum değildir. Önemli olan insanı tekniğin bir parçası haline getirmek değil, tekniğin insanla uyumunu kurmaktır; dolayısıyla teknik insan için vardır. Bu uyum insan kültür ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Tekniğin yeri kültürdür. İnsana yaraşan bir kültür, insan-teknik ilişkisini yabancılaştırmamakta ve insanın insan kalmasını sağlayabilmektedir. Tekniği, insanın kendi yazgısı olarak görüp, onu halkın yararına geliştirmenin yollarından ayrılmamak gerekmektedir. İnsani değerler ancak tekniğin efendisi olursak yaşanabilir. İnsansal eylemlerimizle teknikten sorumlu olduğumuz ve tekniği amacından saptırmamamız gerçeği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Tekniği doğru anlamak bakımından felsefecilere önemli çabalar düşmektedir. Felsefeciler tanım bulanıklığını ortadan kaldırıp, tekniğin insan ve toplum için yol açabileceği olumsuzlukları baştan sorgulayabilirler. Çalışmamızın merkezinde yer alan Nermi Uygur'un teknik-kültür-insan ilişkisi konusunda dile getirdikleri, bu alan üzerinde çalışan bilim adamlarımıza, uygulamacılarımıza ve düşünürlerimize önemli ipuçları vermektedir.

Nermi Uygur'un “insan için teknik” tanımlaması 20. yüzyılın önemli filozoflarından birisi olan Martin Heidegger'in görüşleriyle kimi yerde uyumakta, kimi yerde ayrılmaktadır. Heidegger tekniğin ne olduğu sorusuna iki anlamda yanıt verilebileceğini ileri sürer. Yanıtlardan biri, tekniğin insanın bir etkinliği olması, diğeri ise tekniğin amaç için araç olmasıdır. Heidegger tekniğin bu biçimde tanımlanmasına “araşsal ve antropolojik tanım” der. (Heidegger, 1997, 56)

Heidegger *Tekniğe İlişkin Soru* başlıklı yazısında tekniğin yalnızca bir araç olmadığını belirtir ve tekniğin özünün kendi “gizini açma”yla ilişkilendirir. Tekhne kavramı elle işlemeyi, imal etmeyi ve araç kullanmayı değil, “gizini-açma”yı dile getirmektedir. Tekniğin gizini-açması doğaya bir meydan okuma anlamına gelmektedir. Meydan okuma, doğada gizlenmiş enerjinin kilit altında olmaktan kurtarılması, dönüştürülmesidir. Kilit altından kurtarma, dönüştürme, depolama, dağıtma tekniğin gizini-açma tarzları olarak ortaya çıkmaktadır. Güç santrali, bir nakliye uçağı kendi gizini açığa vuran örneklerdir.

Heidegger'in tekniğe ilişkin bu saptamalarında Nermi Uygur'un teknikten vazgeçilmezliği düşüncesini hatırlatır; ancak Uygur insan için teknik anlayışı hep ön planda tutmaktadır. Uygur teknik bunalımları aşmanın en önemli yolunun kendi başına teknikten geçmediğini insan ve değerlerine yaraşan biçimde saygı ve sevginin gösterilmesinde var olduğunu bize hatırlatmaktadır. Uygur da Heidegger gibi tekniğin bir insan etkinliği olduğunu belirtir; ama tekniğin insanla bağına daha fazla vurgu yapar.

Teknikle ilgisinde ele alınabilecek sorunlar gün geçtikçe artmaya devam ettikçe, konu farklı disiplinlerin tartışmalarıyla gündeme gelmektedir. Felsefenin de bu tartışmalarda ileri sürdüğü temel soru şu olabilir? “İnsanın kendisini ve dış dünyayı

anlama sürecinde, teknikle kurduğu ilişkinin boyutları nasıl olmalıdır?" Günümüzde tekniğin bütün başarılarına rağmen insanın kendisini unutması ve ürettiğine yabancılaşması böyle bir sorunun tartışmasını gerekli kılmaktadır. Kant'ın yüzyıllar önce dile getirdiği insanın bir amaç varlığı olduğu gerçeği ne yazık ki bugün farklı nedenlerle, tekniğin de desteğiyle unutulmuş benzemektedir. Uygur bu sorunun farkındadır ve bu nedenle, genellikle "teknik çağı" diye adlandırılan yüzyılın "anlam çağı" olmasını istemektedir.

Uygur *Yazılmamış Teknik Konçertosu'nun melodisini* dizelere dökerek tüm bu söylediklerimizi özetlemektedir:

"Gölgeleri var diye
tümüyle sırt çevirmek
başarılarını abartıp
tekniğe köle olmak
aptallık" (Uygur, 1989, 122).

KAYNAKÇA

ÇOTUKSÖKEN, Betül (1995), *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.

ÇOTUKSÖKEN, Betül (2000), "Türk Dilinde Üretilen Felsefi Söyleme İki Örnek: Takiyettin Mengüşoğlu-Nermi Uygur", *Felsefi Söylem Nedir?*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

HEIDEGGER, Martin (1997), *Tekniğe Yönelik Soru*, (Çev. Dođan Özlem), Afa Yayınları, İstanbul.

İNAM, Ahmet (2005), *Teknoloji Benim Neyim Oluyor?*, Odtü Yayıncılık, Ankara.

KAYNARDAĞ, Arslan, *Felsefecilerle Söyleşiler*, Elif Yayınları, İstanbul.

NERMİ UYGUR'UN ANISINA, *Yaza Yaşaya* (2006), (Hazırlayanlar: Prof.Dr. Betül Çotuksöken, Yusuf Çotuksöken, Kaan Özkan, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ÖZLEM, Dođan (2002), "Teknoloji İnsani Amaçlar İçin Bir Araçtır", *Kavramlar ve Tarihleri-I*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1985), *Dil Yönünden Fizik Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1989), *Çağdaş Ortamda Teknik*, Ara Yayıncılık, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1994), *Dilin Gücü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2001), *Başka Sevgisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2002), *Türk Felsefesinin Boyutları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006b), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006a), *İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006c), *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.